

Fogyatékosággal élő személyek munkaerő-piaci (re)integrációjának aktuális kérdései a felnőttképzés területén II.

Hangya Dóra*

A tanulmány első része, elméleti bevezetője a Neveléstudomány folyóirat előző 2016/4. számában jelent meg. A tanulmány második részében az „Esély(egyenlőség)-Részvétel-Lehetőség Fogyatékosággal élő személyek munkaerő-piaci (re)integrációjának aktuális kérdései a felnőttképzés területén” című kutatásom eredményeit mutatom be. Céлом volt megismerni a fogyatékosággal élő személyek foglalkozási rehabilitációjának egy fontos területét, az iskolarendszeren kívüli felnőttképzési intézmények működését. Kiemelten vizsgáltam a fogyatékosággal élő felnőttek képzésekhez történő akadálymentes hozzáféréseinek lehetőségeit, figyelembe véve az iskolarendszeren kívüli felnőttképzéshez kapcsolódó jogszabályi előírásokat. A kutatás hiánypótló információk forrásaként szolgál a fogyatékosággal élő személyek képzésben történő részvételére vonatkozóan, mind a felnőttképzési, mind pedig az érintett, fogyatékosággal élő személyek oldaláról. A kutatás lefolytatását a „Közösen a Jövő Munkahelyeiért” Alapítvány támogatta.

Kulcsszavak: fogyatékosággal élő személyek, megváltozott munkaképesség, felnőttképzés, multikulturális felnőttképzés

„Esély(egyenlőség) – részvétel-lehetőség”. Az engedéllyel rendelkező, iskolarendszeren kívüli felnőttképzési intézmények működési gyakorlata a fogyatékosággal élő személyek képzésekhez való hozzáféréseinek tükrében

Magyarországon számos olyan uniós támogatással megvalósuló projekt kerül(t) lebonyolításra, illetve jelenleg több is megvalósítás alatt van (például: TÁMOP 5.3.8., TÁMOP 5.3.8-11/A2, TÁMOP 1.1.1., EFOP 1.1.1.), melyek fontos célja a fogyatékosággal élő és a megváltozott munkaképességű személyek munkavállalásának elősegítése, többek között képzésekbe való bekapcsolódásuk elősegítésével. Mindezen felsorolt kezdeményezések, melyek célja a fogyatékosággal élő és a megváltozott munkaképességű emberek tartós, vagy legalább időszakos foglalkoztatása, akkor lehetnek sikeresek, ha a felnőttképzési szektor képes felkészíteni őket mind a megváltozott szakmai környezetre, mind a munkaerőpiacon elvárt kompetenciákra vonatkozóan.

A tanulmányban lehetőségem van bemutatni egy kutatás eredményeit, melyet a Közösen a Jövő Munkahelyeiért Alapítvány támogatott 2016. évi PhD pályázata keretében. A kutatás 2015. szeptember és 2016 júniusa között zajlott. A kutatás célja volt megismerni a fogyatékosággal élő személyek foglalkozási rehabilitációjának egy fontos területét, az iskolarendszeren kívüli felnőttképzési intézmények működését. Kiemelten vizsgálta a fogyatékosággal élő felnőttek képzésekhez történő akadálymentes hozzáféréseinek lehetőségeit, figyelembe véve az iskolarendszeren kívüli felnőttképzéshez kapcsolódó jogszabályi előírásokat.

Fontos és indokolt volt annak vizsgálata, hogy:

* Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége (SINOSZ), SZTE FI munkaerő-piaci szolgáltatásvezető, óraadó oktató, e-mail: hangyadora@gmail.com

1. A teljesség igénye nélküli megjegyzés, hogy mindenképpen említenünk kell a jelentősége miatt az NFT HEFOP, az EQUAL programokat, de a Lépj Egyet Előre, illetve a Dobbantó program sem maradhat ki a sorból.

- a) maguk a képző intézmények hogyan vélekednek saját szerepükről a fogyatékosággal élő és megváltozott munkaképességű személyek felzárkóztatásának kérdésében;
- b) az intézmények saját meglátásuk szerint hogyan tudják segíteni, támogatni az elvárt integrációs folyamatokat;
- c) az engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények számára egyértelmű-e, hogy a felnőttképzési törvény szempontjából kit tekintünk fogyatékosággal élő személynek;
- d) a 393/2013 (XI. 12.) Korm. rendelet, a mellékletekben felsorolt oktatási eszközök, berendezési tárgyak valóban biztosítják-e a képzésekhez történő egyenlő esélyű hozzáférést;
- e) az intézmények birtokában vannak-e azoknak az ismereteknek, melyek alapján biztosítani tudják az egyéb hozzáférést biztosító eszközöket;
- f) pályáztak-e olyan forrásra, mely fogyatékosággal élő és megváltozott munkaképességű személyek képzésbe való bekapcsolódását segítette elő;
- g) akadálymentesek-e képzéseik helyszínei;
- h) igényeltek-e felnőttképzési normatív támogatást? fogyatékosággal élő felnőttek képzésének céljából.
- i) mennyire átlátható számukra az új engedélyezési eljárás keretében bevezetett új szabályozás a fogyatékosággal élő felnőtt képzésbe történő bekapcsolódásakor;
- j) a felnőttképzési szakértők mennyire tájékozottak az akadálymentesítés témáját illetően, mennyire tudják segíteni az intézmények számára az akadálymentes képzések feltételrendszerét;
- k) az engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények milyen képzésein vettek, vagy vesznek részt fogyatékosággal élő és megváltozott munkaképességű személyek.

A fogyatékoságtudományt érintő határtudományok területén történő kutatások kapcsán kiemelt jelentőséggel bír az érintett személyek bevonása a „Semmit rólunk, nélkülünk”- elv alapján. Ennek érdekében elengedhetetlennek tartottam bevonni a fogyatékosággal élő személyeket országos érdekvédelmi szervezeteiken keresztül annak érdekében, hogy *adatokat kapjunk arra vonatkozóan, hogy:*

- a) milyen tapasztalataik vannak az iskolarendszereken kívüli felnőttképzéshez történő egyenlő esélyű részvételről;
- b) hogyan vélekednek a fogyatékosággal élő felnőtt személyek tanulási lehetőségeiről és ezzel összefüggésben a munkavállalási esélyekről;
- c) számukra mit jelent a képzéshez, oktatáshoz való akadálytalan hozzáférés;
- d) hogyan vélekednek a 393/2013 (XI. 12.) Korm. rendelet, a mellékletekben felsorolt oktatási eszközök, berendezési tárgyakról;
- e) van-e és ha igen, akkor milyen jellegű módosítási javaslatuk a végrehajtási rendeletben megtalálható oktatási eszközök és berendezési tárgyak kapcsán.

A kutatás hipotézisei

1. Az iskolarendszereken kívüli, engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények számára a 393/2013 (XI.12.) Korm. rendeletben előírt feltételek nehézséget jelentenek, problémát okoz számukra a képzésben résztvevő fogyatékosággal élő személyek számára az egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása.
2. Ez a típusú képzési támogatás a bevezetésekor nagyon népszerű volt, azonban a jelenlegi finanszírozásról, a támogatást igénylő képző intézményekről, a képzésbe vont fogyatékos személyek számáról nem található nyilvános, elérhető információ.

2. Az engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények több, mint 50%-ának képzésein vett már részt fogyatékossgal élő személy.
3. Az engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények számára célcsoportként akkor jelennek meg a fogyatékossgal élő személyek, ha pályázati forrás biztosítja, támogatja a részvételt.
4. Az engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények többletinformációt igényelnének a fogyatékossgal élő személyek képzésének célcsoport-specifikus feltételrendszere kapcsán.
5. Az engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények számára segítséget jelent, hogy az új felnőttképzési törvényhez kapcsolódó 393/2013. (XI. 12.) Korm. rendelet 2. számú mellékletében konkrét oktatáshoz szükséges feltételek, eszközök jelennek meg, melyek segítik a fogyatékossgal élő képzésben résztvevők egyenlő esélyű hozzáférését. Azonban a felsorolás nem jelent elegendő segítséget, hiszen a képző intézmények nem rendelkeznek ismeretekkel a felsorolt eszközök kapcsán, illetve nem egyértelmű számukra, hogy honnan kérhetnek többletinformációt.
6. Az engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények számára fontos, támogató eszköz a felnőttképzési normatív támogatás a fogyatékossgal élő személyek képzésben való részvételének elősegítésében.
7. *A fogyatékossgal élő személyek országos érdekvédelmi szervezetei szerint nem létezik egy a fogyatékossgal élő, tanulni vágyó felnőttek részvételét támogató LLL rendszer.*
8. *A fogyatékossgal élő személyek országos érdekvédelmi szervezetei szerint nem megfelelő a 393/2013. (XI. 12.) Korm. rendeletben található 2. számú melléklet, ez módosítást, változtatást igényel.*

A kutatás során alkalmazott módszerek

A kutatás szerkezetileg 3 fő fejezetre, fókuszra tagolódik:

1. Fogyatékossgal élő felnőttek képzésének lehetőségei, jogszabályi környezet vizsgálata.
2. Engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények akadálymentes, egyenlő esélyű hozzáférést biztosító feltételrendszere.
3. A „Semmit rólunk, nélkülünk” – elv alapján az országos fogyatékossgügyi érdekvédelmi szervezetek bevonása, tapasztalatcsere, javaslatétel.

A helyzetelemzéshez szükséges adatok összegyűjtésének legkézenfekvőbb módja a kérdőíves felmérés, így a hazai, felnőttképzési engedéllyel rendelkező intézményeket feltérképező empirikus kutatás módszere: primer adatgyűjtés, félig strukturált kérdőíves lekérdezés (online kérdőíves rendszer segítségével).

A kutatás teljes körű mintavételen alapul, az egyik mintát – a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal (továbbiakban: NSZFH) adatbázisában szereplő – érvényes felnőttképzési engedéllyel rendelkező képző intézmények nyilvántartása alkotja. Az adatbázisban 2015. november 11-én 15 299 érvényes, engedélyezett képzési program volt elérhető, 1287 intézménynél.³

A másik mintát az országos, fogyatékossgügyi érdekvédelmi szervezetek alkotják. A 393/2013. (XI. 12.) Korm. rendelet 2. számú mellékletével összefüggésben a következő érdekvédelmi szervezeteket kerültek bevonásra a kutatásba: Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége (MVGYOSZ), Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége (MEOSZ), Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége (SINOSZ).

3. Minta elérése URL: https://www.nive.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=512 Utolsó letöltés: 2016. december 15.

A tanulmány terjedelmi korlátai miatt nincs lehetőségem a kutatás minden eredményét közölni, azonban a kutatási jelentés elérhető a KJM Alapítvány honlapján.⁴

A kutatás legfontosabb eredményei

Az engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények esetében a teljes alapsokaság 1287 intézményt jelentett, melyek mindegyike számára kiküldésre került a kérdőív. Próbalekérdezés előzte meg a kérdőív kiküldését, továbbá felnőttképzési szakértőkkel is egyeztetésre került, kiemelten a jogi területet érintő kérdések miatt.

A 43 kérdésből álló kérdőív elsősorban zárt kérdéseket tartalmaz, de több nyitott kérdés is található a kérdőívben. A kérdőívek linkjét tartalmazó felkérés e-mailben került elküldésre 1194 intézmény részére. Mivel az NSZFH adatbázis nem tartalmaz elektronikus, illetve telefonos elérhetőséget az intézményekhez, így a kutatás első lépése volt ezeket összegyűjteni. A kérdőív 93 intézmény számára honlap, illetve elektronikus elérhetőség hiányában postai úton került kézbesítésre, a képzőintézmények vezetőinek címezve 2016 áprilisában. A válaszadási hajlandóság növelése érdekében 2 alkalommal is kiküldésre került a kérdőív. A válaszadás önkéntes, anonim módon történt, ahogyan az adatok feldolgozása is a társadalomtudományi kutatások etikai normáinak betartásával történt.

Az engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények számára kiküldött kérdőív összesen 6 tematikus egységet tartalmaz (2. ábra).⁵

2. ábra: A kutatás kérdőívének szerkezeti felépítése. Forrás: saját kutatás, 2016

A beérkezett kérdőívek száma 136 darab, ami a teljes alapsokaság 11%-a. Összesen 7 intézménytől érkezett válasz arra vonatkozóan, hogy bár rendelkezik felnőttképzési engedéllyel, azonban még soha nem folytatott felnőttképzési tevékenységet, így a válaszadás esetükben nem tekinthető relevánsnak. Továbbá 2 olyan intézmény van az adatbázisban, melynek sem online elérhetősége nem létezik, valamint postai úton sem elérhetőek, ismeretlen címzett okán.

A fentiek értelmében a tisztított minta összesen 1278 felnőttképzési intézményt jelent. Több intézmény arra hivatkozva utasította el a válaszadást, hogy képzéseik jellege nem engedi meg a fogyatékosággal élő szemé-

4. Az alábbi weboldalon: <http://www.kjmalapitvany.hu/content/hangya-dora-%E2%80%9Eeselyegyenloseg-reszvetel-lehetoseg-fogyatekosaggal-elo-szemelyek-munkaero-pia> Utolsó letöltés: 2016. december 15.

5. Az 1. ábra a tanulmány első részében található, ezért kezdődik az ábrák számozása kettessel.

lyek bekapcsolódását. Annak ellenére, hogy ez a kitöltést nem akadályozta, nem volt kizáró tényező, a többség nem tartotta relevánsnak a kitöltést.

Az intézmények általános adatai

A kérdőív első tematikus egysége az intézmény általános adatait vizsgálta. A válaszadó intézmények több mint egyharmada budapesti székhellyel rendelkezik. Az intézmények jelentős része (38%) a rendszerváltáskor jött létre, de ugyancsak jelentős azoknak a száma, melyek 2001-2010 között alakultak.

Az intézmények 29,4%-a (40 db), több mint 20 éve, 19,9%-a (27 db) 5-10 éve folytat rendszeresen felnőttképzési tevékenységet. A kérdőívben irányult kérdés az intézmények jogi formájára is. A válaszadó 136 intézmény 44,9%-a (65 db) korlátolt felelősségű társaságként, 25,7% (35 db) költségvetési intézményként, míg 11,8% (11 db) egyesületként, 8,1% (11 db) alapítványként működik. 136 intézmény 30,9%-a (42 db) 2014 júliusa és 2014 decembere között, 25%-a (34 db) 2014 januárja és 2014 júniusa között szerezte meg a 2013. évi felnőttképzési törvény szerinti hatósági engedélyt.

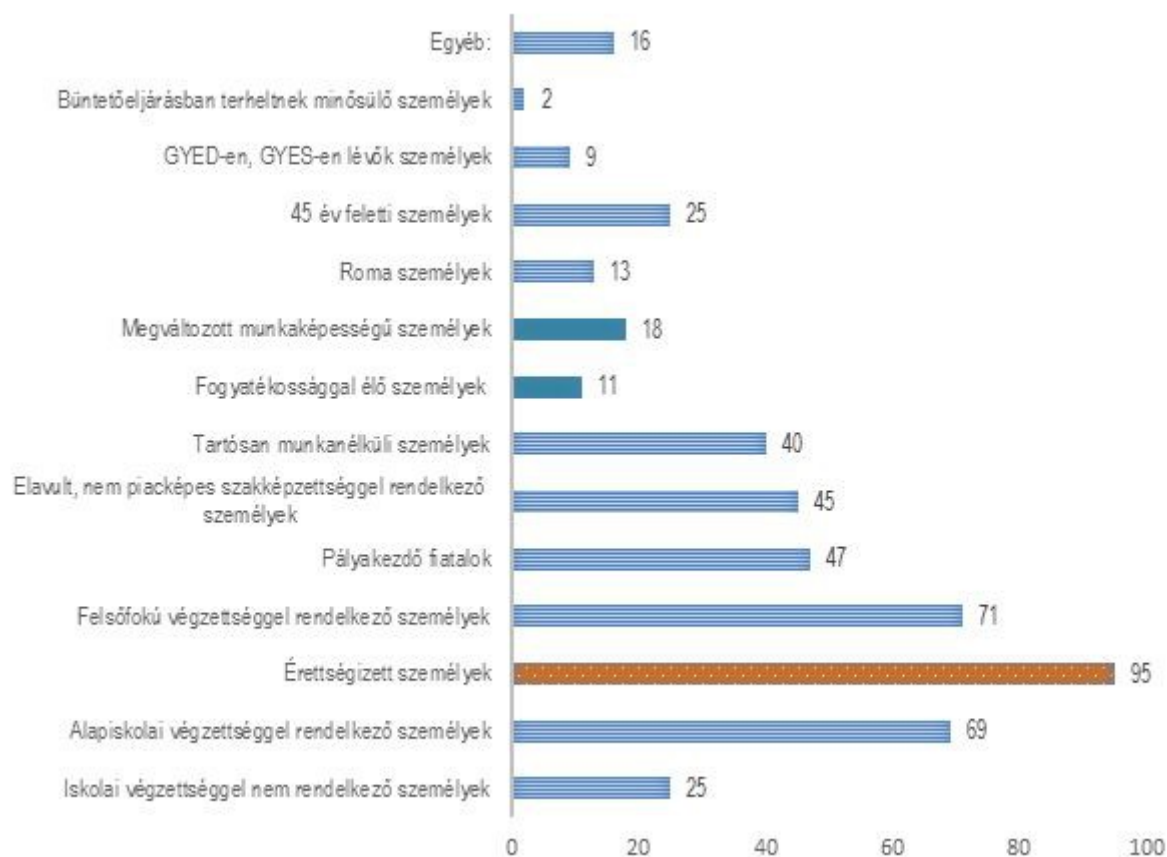
A felnőttképzési intézményeknek korábban – amennyiben akkreditálni kívánták képzési programjukat – egyértelműen nyilatkozniuk kellett arról, hogyan biztosítják a fogyatékossgal élők részére a képzésbe való bekapcsolódás feltételeit. A 24/2004. (VI. 22.) FMM rendelet 15. § 2) bekezdés g) pontja alapján a képzési program akkor volt akkreditálható – sok más egyéb feltétel mellett – ha a képző intézmény meghatározta a fogyatékossgal eredő speciális igények figyelembevételének módját.

Egy 2012-ben lefolytatott kutatás⁶ – melyben kutatóként közreműködtem – vizsgálta az akkreditált felnőttképzési intézmények működését, többek között azt is, hogyan biztosítják az egyenlő esélyű hozzáférést, hogyan határozzák meg a fogyatékossgal élő személyek esetenként előforduló speciális igényei figyelembevételének módját. A kérdésre választ adó 197 akkreditált felnőttképzési intézmény közül harmincnégy válaszolt úgy, hogy nem tudja biztosítani fogyatékossgal élők számára a hozzáférést képzéseikhez és szolgáltatásaihoz. Az indokok között szerepelt például, hogy a fogyatékossgal élők nem célcsoportjai az intézménynek, vagy az, hogy a képzés jellege nem engedi meg, hogy fogyatékossgal élők is részt vegyenek a képzéseken és igényeljék szolgáltatásaikat. Az indokok között találkozhattunk továbbá azzal, hogy az adott képzések egészségügyi alkalmassághoz kötöttek, a szakterületen nem foglalkoztatható fogyatékossgal élő személy, illetve az egyik akkreditált intézmény válaszában tartalma szerint az eredeti építészeti kialakítás csak részben engedi az akadálymentes hozzáférést és a technikai eszközök fejlesztése és a munkatársak speciális ismeretei nélkül nem tudják biztosítani a fogyatékossgal élők egyenlő esélyű hozzáférését. Tehát annak ellenére, hogy a jogszabályi környezet előírta az egyenlő esélyű hozzáférés biztosításának módját, az intézmények egy része felvállalta, hogy nem tudja biztosítani a részvételt.

Arra a kérdésre, miszerint korábban az intézmény rendelkezett-e program-akkreditációval, illetve intézményi-akkreditációval, 136 válasz érkezett. A két kérdésre kapott válasz megegyezett, a válaszadó 136 intézmény 21%-a (28 db) nem, míg, 79%-a (108 db) rendelkezett a hatósági engedélyt megelőzően akkreditációval. Ebből arra következtethetünk, hogy a fogyatékossgal élő személyek részvételeinek feltételrendszere a válaszadók többségének nem ismeretlen. Ez a megállapítás abból a szempontból is izgalmas, hogy vajon a korábbi rendszer (konkrét sérülés-specifikus eszközök felsorolása nélkül), vagy az új felnőttképzési rendszer (konkrét sérülés-specifikus eszközök felsorolásával, de funkció alapján történő helyettesítés lehetőségével) jelenti-e az optimálisabb kereket az intézmények számára.

6. A kutatás online is elérhető a Magyar Elektronikus Könyvtárban (*Farkas, Farkas, Hangya, Kovács, Kulcsár és Leszkó, 2012*).

A kérdőív egyik legfontosabb kérdése arra várta a választ, hogy az intézmények számára kik jelentik az elsődleges célcsoportot képzéseik tervezésekor, indításakor. Az intézmények mindegyike 5 csoportot választhatott ki a rendelkezésre álló alternatívák közül. A 136 válaszadó intézmény 69,9%-a az érettségizett személyeket jelölte meg, 52,2% a felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkező személyeket, 50,7% az alapiskolai végzettséggel rendelkező személyeket. A megváltozott munkaképességű személyeket (13,2%) és a fogyatékosággal élő személyeket (8,1%) mindösszesen a 21,3% jelölte, melyből arra következtethetünk, hogy nem tartoznak az intézmények kiemelt célcsoportjai közé (3. ábra).

3. ábra: Az intézmények képzéseinek jellemző célcsoportjai (db). Forrás: saját kutatás, 2016

Fogyatékosággal élő felnőttek részvétele a felnőttképzésben

A kérdőív 3. tematikus egységét egy asszociációs kérdés nyitja, mely az intézmények fogyatékosággal élő személyekkel kapcsolatos attitűdjéről szeretett volna információt kapni. A kérdőívet kitöltő személyeknek az első 3 szót kellett leírniuk, amely eszükbe jut a fogyatékoságról. A kérdés nem volt kötelező, mégis várakozáson felül 115 válasz keretében 406 szó érkezett a válaszadóktól. A leggyakrabban említett kifejezés(ek) a hátrány, illetve a hátrányos helyzet (38 db), majd ezt követi a segítség, segítés, segítségnyújtás (135 db). A harmadik helyen a nehéz, illetve a nehézség kifejezések állnak.

Fontosnak tartottam, hogy a kérdőív lehetőséget adjon arra is, hogy az intézmények saját maguk próbálják meg megfogalmazni, hogy kit tekintenek fogyatékosággal élő személynek a felnőttképzés szempontjából. A

16. kérdés keretében 115 válaszadó intézmény közül csupán kettő jelezte, hogy azon személyeket tekintik fogyatékosággal élő személyeknek a felnőttképzés szempontjából, akiket a felnőttképzési törvény is fogyatékosággal élő személyként határoz meg. Nagyon eltérő – mind tartalmilag, mind terjedelmileg – válaszok érkeztek. A teljesség igénye nélkül lássunk néhány definíciót az intézmények válaszaiból válogatva:

„A képzést személyes (fizikális, mentális) okokból nem képes teljesíteni” [intézmény 1]

„Aki valamely testi, vagy szellemi okból nem képes az adott képzési program teljesítésére.” [intézmény 5]

„Akinak olyan, elsősorban fizikai természetű hátránya van, amelynek következtében szakképzését csak speciális feltételekkel teljesítésével lehet megvalósítani” [intézmény 19]

„Testi, szellemi hátránnyal rendelkező személyek, akik vagy testi vagy mentális állapotuk miatt akadályoztatva vannak, hogy igénybe vegyenek felnőttképzési szolgáltatásokat.” [intézmény 20]

„Akit valamilyen szempont alapján másként kell tanítani, kezelni.” [intézmény 35]

„Azokat a személyeket, akik tartósan fennálló, a napi életvitelüket, társadalmi részvételüket alapvetően meghatározó testi, mozgásszervi, szellemi, érzékszervi és kommunikációs problémáik miatt kiemelt, speciális figyelmet, egyéni igényeikhez alkalmazkodó környezetet, esetleg kiegészítő oktatási eszközök, módszerek használatát, rugalmas képzési lehetőségeket igényelnek ismereteik bővítése, középfokú, és szakmai képzések, a felsőfokú végzettség megszerzése során.” [intézmény 43]

„Ennek nincs külön jelentősége. Sajnos a fogyatékoság minden szempontból hátrányt jelent. Volt egy képzésem, amelyre járt egy nagyon művelt, felsőfokú végzettséggel rendelkező fiatal hölgy. Gyerekkorában tornaórán baleset érte és orvosi műhiba miatt elveszítette az egyik lábát. Az adott képzés mezőgazdasági technikum képzés volt. A vizsgára bocsjátás feltétele, hogy rendelkezzen jogosítvánnyal. Azonban szerzett fogyatékosága miatt nem merte a jogosítványt letenni, így egy alacsony iskolai végzettségűek számára készített rész-szakképesítésből kellett vizsgáznia. Szerencsére ez a rész-szakképesítés megfelelt azoknak a feltételeknek, ami miatt a képzést elvégezte.” [intézmény 48]

„Olyan személy, akinek több segítséget kell nyújtani ahhoz, hogy az előírt feltételeket teljesítse.” [intézmény 50]

„Aki önmagáról kijelenti.” [intézmény 53]

„Akinak bármilyen akadály nehezíti a képzési anyag elsajátítását. Az akadály lehet fizikai jellegű (mozgásszervi), érzékszervi (látás, hallás), kommunikációs (írás, beszéd), értelmi (értés, tanulási képesség).” [intézmény 57]

„Aki valamilyen testi vagy szellemi téren károsodást szenvedett és emiatt nem képes teljes életet élni.” [intézmény 60]

„Valamilyen akadályoztatása van az elsajátítandó tananyaghoz való hozzájutásban (mozgás-látás-hallás). Nem tekintem a mi profilunk alapján fogyatékoságnak az olyan betegségeket (inzulin rezisztencia, asperger), amelyek megléte nem akadályozza a személyt a hozzájutásban” [intézmény 68]

„A felnőttképzés szempontjából fogyatékosággal élő személynek tekinthető az, aki a képzésben résztvevő egészséges személy számára biztosított tárgyi és személyi feltételeken kívül speciális feltételek megteremtését igényli a képzés lebonyolítása tekintetében.” [intézmény 81]

„Cégünk megváltozott munkaképességűeket foglalkoztató szervezeteknek és nem önállóan egyéni jelentkezőknek kínálja képzéseit. A megváltozott munkaképességűek között sok a fogyatékkal élő, de mi nem teszünk különbséget, hanem az egyén esetleges egyedi igényeit, speciális eszközökkel és módszerekkel támogatjuk, hogy a csoportos képzésen részt tudjon venni. Ezáltal fogyatékosággal élő résztvevőnek azokat tekintjük, akik az adott csoportban csak segítséggel tudnak résztvenni a képzésen, azaz felolvasó ember vagy szoftver, jeltolmács, vagy egyéb segítő szükséges a részvételéhez. Teljesen természetes számunkra, hogy a gyengénlátók szá-

mára A3-as méretben biztosítjuk a feladatlapokat és a tananyagot. Úgy gondolom, hogy fogyatékkal élőknek azt kell tekinteni, aki annak tartja magát, vagy segítségre szorul. Sok olyan mozgássérült hallgatónk van/volt, aki kikergette magát, ha segítséget szeretünk volna adni a mozgásához, őket mi képzési szempontból (sem) tekintjük fogyatékkal élőknek, mindössze figyelünk arra, hogy földszinti akadálymentes termet biztosítsunk az ő csoportja számára.” [intézmény 89]

„Csak az értelmi fogyatékosokat különböztetném meg, mert nekik könnyen érthető tananyag, lassabb tempó és sok gyakorlat kell. A többieknél mindegy, hogy fogyatékos vagy sem, ha tanulni akar, tanulhat nálunk. Mellesleg mindenki fogyatékos, főként, ha felnőttképzésről van szó.” [intézmény 47]

„Kizárólag a szellemi fogyatékosággal élőt, a többiek képzése nem jelent hátrányt.” [intézmény 104]

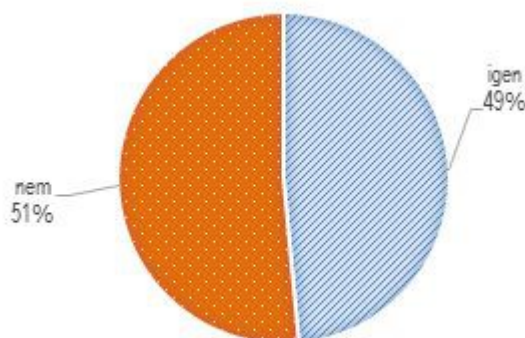
„Aki valamilyen tulajdonságából eredően nem tudja a többség által teljesített programot teljesíteni.” [intézmény 112]

„Megváltozott tanulási képességgel élő felnőtt korú személyt.” [intézmény 123]

„Aki az adott szakképesítésnek nem felel meg orvosilag.” [intézmény 128]

„Olyan személy, aki tartósan vagy véglegesen olyan érzékszervi, kommunikációs, fizikai, értelmi, pszichoszociális károsodással él. Ezen hátrányok figyelembe vétele fontos egy-egy képzés megszervezésekor. Munkánk során igyekszünk minden igényre, körülményre tekintettel lenni és biztosítani az igényekre szabott oktatást, eszközöket, helyszínt.” [intézmény 134]

Talán a kérdőív egyik legizgalmasabb kérdése a 17., mely alapjaiban határozza meg a többi kérdésre adott választ is. Azt kérte az intézményektől, hogy adjanak választ arra vonatkozóan, hogy a számukra egyértelmű-e, hogy ahogy a felnőttképzés jelenlegi törvényi szabályozása kit tekint fogyatékosággal élő felnőttnek. A kérdés alatt megtalálható volt a 2013. évi LXXVII. törvény 2. §-a szerinti meghatározás is. A válaszadó intézmények (136 db) többsége, 51%-a számára nem egyértelmű a jogszabályban meghatározott definíció, mely hatással van a mindennapos tevékenységükre (4. ábra).

4. ábra: Egyértelmű-e az intézmények számára, hogy a felnőttképzés jelenlegi törvényi szabályozása kit tekint fogyatékosággal élő felnőttnek? (%) Forrás: saját kutatás, 2016

A kérdésre adott válaszok is jól mutatják, hogy bizonytalanság érzékelhető tulajdonképpen már abban is, hogy kiket is tekintenek az intézmények fogyatékosággal élő személyeknek. A fogyatékosággal élő személyek tekintetében a felnőttképzésről szóló 2001. évi CI. törvény korábban a következőképpen fogalmazott: „a fogya-

tékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény 4. § a) pontjában meghatározott, a 141/2000. (VIII. 9.) Korm. rendelet 1. számú mellékletében szereplő mértékű fogyatékossgal rendelkező személy, amennyiben a felnőttképzési törvény alkalmazásában felnőttnek minősül. A hivatkozott 1998. évi XXVI. törvény 4. § a) pontja szerint „*fogyatékos személynek az minősül, akinek érzékszervi (különösen látás-, hallásszervi), mozgásszervi, értelmi képességei jelentős mértékben csökkentek vagy híján van annak, illetőleg a kommunikációjában számottevően korlátozott, és ez számára tartós hátrányt jelent a társadalmi életben való aktív részvétel során.*”

A kutatás egyik kiinduló kérdése volt, hogy az iskolarendszeren kívül működő felnőttképzési intézményeknek problémát okoz-e a hatályos felnőttképzési törvény fogyatékossgal élő felnőtt személyre adott meghatározása, mely a következő, a 2013. évi LXXVII. törvény a felnőttképzésről 2. §-a szerint: „fogyatékos felnőtt: a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény 4. § a) pontjában meghatározott, a súlyos fogyatékossgal minősítésének és felülvizsgálatának, valamint a fogyatékossgal támogatás folyósításának szabályairól szóló kormányrendeletben szereplő mértékű fogyatékossgal rendelkező személy, amennyiben e törvény alkalmazásában felnőttnek minősül”.

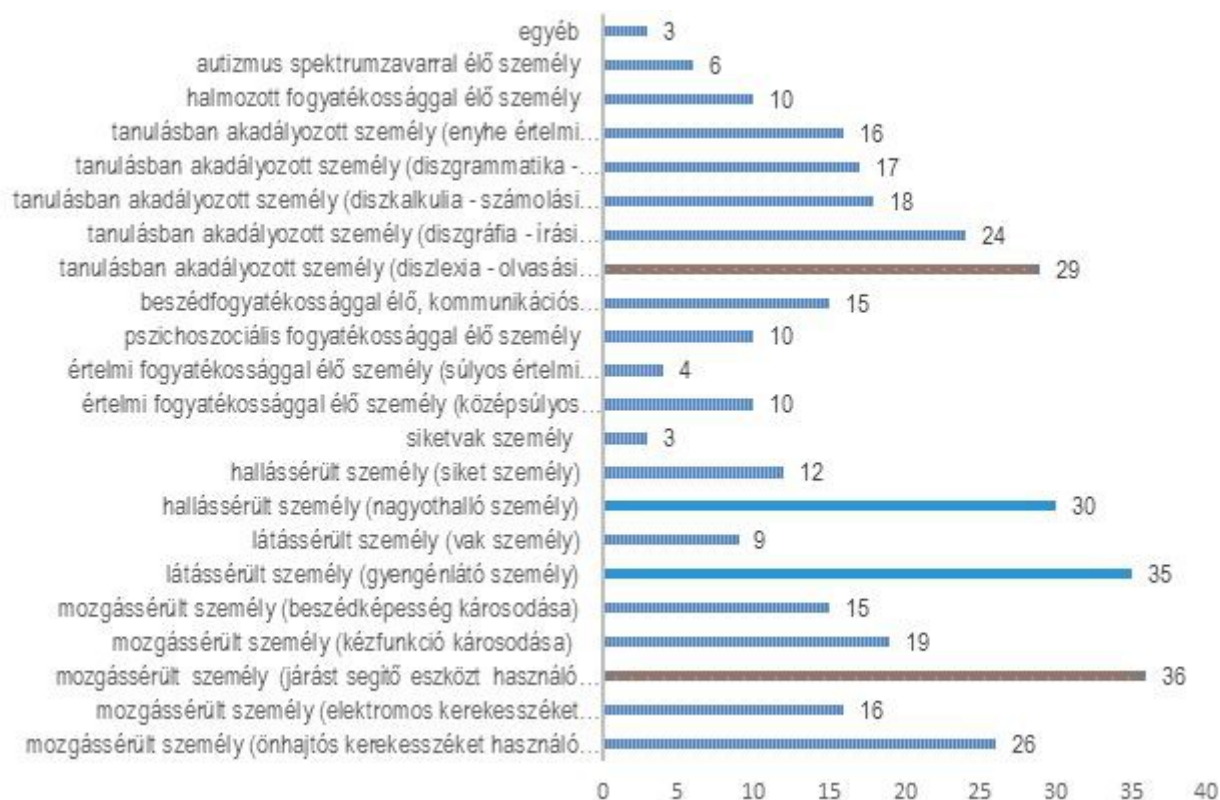
Az intézmények 82%-nak soha nem volt olyan képzési programja, melynek célcsoportja kifejezetten a fogyatékossgal élő személyek lettek volna, csupán a válaszadó 136 intézmény 18%-a válaszolt igennel a kérdésre.

Fogyatékossgal élő felnőttek képzésben való részvételének intézményi tapasztalatai

A 19. kérdés és az arra kapott válaszok aránya, úgy vélem, rávilágít arra, hogy a kutatás egy olyan témát érint, mely, ha nem is az alapsokaság minden tagját, de sok intézményt érint közvetlenül is a már meglévő tapasztalataik alapján. A fogyatékossgal élő személyek megjelennek a résztvevők között, ugyanúgy szeretnének felnőttkorban tanulni, képezni magukat adott élethelyzetük szükségleteinek, motivációinak megfelelően. A 136 intézmény válaszai alapján megállapítható, hogy közel 50%-uk képzéseiben vett már részt fogyatékossgal élő személy, 11,8%-nál egy alkalommal, 36%-nál pedig több alkalommal is. A kérdésre 31,6% határozott nemmel válaszolt, míg a nem tudom megítélni válaszlehetőséget 20,6% jelölte meg, mely viszonylag magasnak tekinthető. Ez véleményem szerint tovább erősíti azt a hipotézist, miszerint az intézmények számára nem egyértelmű, hogy a felnőttképzés szempontjából kit tekintünk fogyatékossgal élő felnőttnek.

Megállapítható tehát, hogy az intézmények közel felének van tapasztalata fogyatékossgal élő felnőttek képzésében. A kérdés további alkérdései ezeknek a tapasztalatoknak a részleteire keresték a választ.

A 19.1. számú kérdés arra kérte a válaszadó (65 db) intézményeket, hogy jelöljék meg, hogy milyen típusú fogyatékossgal élő személyek vettek részt a képzéseiken. A legnagyobb arányban a mozgássérült személyek jelentek meg a válaszokban, amely kongruens a 2011. évi népszámlálás eredményeivel is, valamint a korábban említett 2012. évi kutatásunkkal is. A második legtöbbet jelölt csoport a látássérült személyeké, majd ezt követően a hallássérült személyek. A különböző tanulásban akadályozott személyeket is arányaiban sokan jelezték válaszaik között, ezen belül is a legtöbb intézmény a diszlexiás személyeket jelölte meg, mint résztvevőket (5. ábra).

5. ábra: Az intézmények képzésein résztvevő fogyatékossgal élő személyek megoszlása a fogyatékossgal típusa szerint (fő). Forrás: saját kutatás, 2016

A 19.2. számú kérdés pedig arra kérte az intézményeket, hogy írják le az előző kérdésben megjelölt fogyatékossgal eredő speciális igények figyelembevételének konkrét módját, a fogyatékossgal élő résztvevő(k) által igényelt speciális feltételeket.

Az akadálymentes részvétel feltételeinek biztosítása

A kérdőív 5. tematikus blokkja az akadálymentes részvétel feltételeinek biztosításához kapcsolódóan fogalmazott meg kérdéseket. A 393/2013. (XI.12.) Korm. rendelet 2. számú melléklete felsorolja azokat a tárgyi feltételeket, melyek segíthetik a különböző típusú fogyatékossgal élő felnőttek képzésben való részvételét.

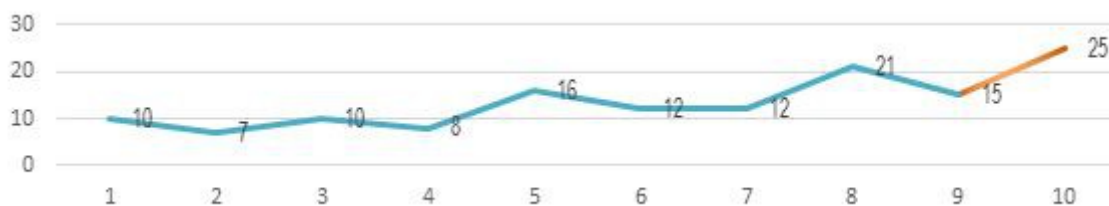
A következő, 20. kérdésre mind a 136 intézmény válaszolt. A kérdésben felsorolásra kerültek – célcsoport megjelölés nélkül – a rendelet által nevesített eszközök, melyek közül az intézményeknek meg kellett jelölniük azokat, melyek rendelkezésükre állnak. Az intézmények 32,4%-a nem rendelkezik egyik rendeletben felsorolt eszközzel sem. 52,9% jelölte a scannert, 33,8% pedig az állítható magasságú táblát. 20,6% rendelkezik számítógéppel, színes nagyító programmal (4. táblázat).

TÁRGYI ESZKÖZÖK	DB	%
Olvasótelevízió	4	2,9%
Nagyítók	17	12,5%
Kézikamerás olvasókészülék	2	1,5%
Speciális könyvtartó eszköz	4	2,9%
Számítógép színes, nagyító programmal	28	20,6%
Világító színű, erősen kontrasztos, vagy nagyított méretű demonstrációs ábragyűjtemény	2	1,5%
Pontírógép	4	2,9%
Pontozó	2	1,5%
Braille-tábla	3	2,2%
Számítógép beszélő szintetizátorral vagy Braille-kijelzővel	8	5,9%
Braille-nyomtató	5	3,7%
Optacon	1	0,7%
Scanner	72	52,9%
Speciális rajzeszköz készlet	3	2,2%
Abakusz	3	2,2%
Vezetékes vagy vezeték nélküli egyéni vagy csoportos adó-vevő készülék	13	9,6%
Hallásvizsgáló és hallókészülék-tesztelő felszerelés	4	2,9%
A különböző nyelvi kommunikációs szinteknek megfelelő kifejezések képi megjelenítésére alkalmas elektronikus információhordozó	16	11,8%
A nyelvi kommunikáció vizuális, auditív megjelenítésének ellenőrzésére alkalmas elektronikus eszközök	14	10,3%
A nyelvi fejlődésükben akadályozottak kommunikációját segítő nyelv szemléltetésére alkalmas audiovizuális, illetve elektronikus eszköz	8	5,9%
Állítható magasságú tábla	46	33,8%
Nem rendelkezünk egyik felsorolt eszközzel sem	44	32,4%
Egyéb	10	7,4%

1. táblázat: A 393/2013. (XI.12.) Korm. rendelet 2. mellékletében felsorolt eszközök rendelkezésre állása az intézményekben. Forrás: saját kutatás, 2016

A 393/2013. (XI.12.) Korm. rendelet 2. mellékletében felsorolt tárgyi eszközök és azok funkciói biztosításának kötelezettsége a 136 válaszadó 49%-a számára nehézséget okoz, 41%-nak pedig részben. Csupán 9,6%-uknak, azaz 13 intézménynek egyáltalán nem jelent nehézséget.

A kérdőív 25. kérdése arra kérte az intézményeket, hogy egy 10 fokozatú skálán jelöljék meg, hogy mennyire törekednek arra, hogy képzéseik akadálymentes környezetben valósuljanak meg. A kérdésre minden intézmény válaszolt, az eredmények a 21. ábrán láthatóak. Az intézmények jelentős többsége (101 db) 5–10 közötti értéket jelölt a skálán (6. ábra).

6. ábra: Az akadálymentes képzési környezetre való törekvés 1–10-ig terjedő skálán történő meghatározása az intézmények önértékelése alapján (db). Forrás: saját kutatás, 2016

Fogyatékoságspecifikus ismeretek, továbbképzésen való részvétel

A kérdőív 6. tematikus blokkjának kérdései arról szerettek volna információt kapni, hogy az engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények munkatársai az elmúlt 4 évben részt vettek-e továbbképzéseken. A 29. kérdés arra volt kíváncsi, hogy az intézményben dolgozó munkatársak részt vettek-e már olyan továbbképzésen, amelynek célja a fogyatékosággal élő személyek különböző csoportjainak megismerése, az egyenlő esélyű hozzáférés biztosításához szükséges specifikus ismeretek megszerzése. A válaszadó 136 intézmény 24%-a vett már részt ilyen tartalmú képzésen. A 103 nemmel válaszoló intézmény 68%-a szívesen venne részt ilyen típusú képzésen, míg 32%-a továbbra sem nyitna ebbe az irányba.

A kérdőív két Likert-skálát (27. és 30. kérdés) is tartalmazott. A kitöltő személyeknek egy 6 fokozatú skálán kellett meghatározniuk, hogy mennyire értenek egyet az általam felsorolt állításokkal. A kérdésekre adott válaszok megtalálhatóak a kutatás legfontosabb eredményei című alfejezetben, a részletes adatok pedig a kutatás jelentésében.

A kutatás legfontosabb megállapításai

A kutatás hiánypótló jellegű, hiszen az új felnőttképzési rendszert, azon belül is az engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézményeket az egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása szempontjából még nem vizsgálta kutatás.

Kutatásommal igazolni kívántam, hogy értelmezési zavarok tapasztalhatók a felnőttképzés jogszabályi környezetében jelentkező, az intézmények számára előírt kötelezettségek kapcsán, valamint inkongruencia fedezhető fel a biztosítandó feltételek és az érintett célcsoporthoz tartozó személyek valódi szükségletei között. Nem csak problémákat szerettem volna feltárni, hanem támpontokat kívánok nyújtani ahhoz, hogy az oktatási és képzési rendszer hogyan tudja biztosítani a célcsoport felnőttképzéshez történő egyenlő esélyű hozzáférését, ezáltal pedig hatékonyabban segíteni a fogyatékosággal élő személyek foglalkozási rehabilitációját, munkaerő-piaci

integrációját. A kutatás folyamán összegyűjtött adatok elemzése alapján úgy vélem, hogy jó alapot kaptam mindehhez.

A kutatás legfontosabb megállapításai többek között a következők:

1. Az engedéllyel rendelkező, válaszadó felnőttképzési intézmények 51%-a számára nem egyértelmű, hogy a felnőttképzés jelenlegi törvényi szabályozása kit tekint fogyatékossgal élő felnőttnek (2013. évi LXXVII. törvény 2. §).
2. Az engedéllyel rendelkező, válaszadó felnőttképzési intézmények jelentős többségének a 393/2013 (XI. 12.) Korm. rendeletben előírt feltételek nehézséget jelentenek, problémát okoznak számukra. Az intézmények 32,4%-a nem rendelkezik egyik rendeletben felsorolt eszközzel sem.
3. A 393/2013. (XI. 12.) Korm. rendelet 2. mellékletében felsorolt tárgyi eszközök és azok funkciói csupán az engedéllyel rendelkező, válaszadó felnőttképzési intézmények 18%-nak érthető és ismert teljes mértékben, 60%-uk számára részben, míg 22%-uk számára egyáltalán nem.
4. Az engedéllyel rendelkező, válaszadó felnőttképzési intézmények 47,8%-ának képzéseiben vett részt fogyatékossgal élő személy. A legnagyobb arányban a mozgássérült személyek jelentek meg a válszakokban, amely kongruens a 2011. évi népszámlálás eredményeivel is.
5. A megváltozott munkaképességű személyeket (13,2%) és a fogyatékossgal élő személyeket (8,1%) mindösszesen 21,3% jelölte meg képzéseik célcsoportjaként.
6. A 136 intézmény csupán 16%-nak volt olyan képzése, melynek célcsoportja kifejezetten a fogyatékossgal élő személyek voltak.
7. 64 válaszadó intézmény közül arra a kérdésre, miszerint a fogyatékossgal élő személyek képzéseikbe való bevonását támogatta-e valamilyen külső pályázati forrás, 42% válaszolt igennel, illetve 8% szeretne a jövőben igénybe venni erre a célra pályázati forrást.
8. Az intézmények plusz teherként élik meg a fogyatékossgal élő személyek részvételét a képzésekben és a személyi, tárgyi feltételekből fakadó nehézségeket vagy többletköltségeket plusz forrás igénybevételével szeretnék biztosítani. A folyamatosan igénybe vehető pályázati forrás megnövelheti a fogyatékossgal élő személyek, mint a képzések célcsoportjának a szerepét, motiválhatja az intézményeket a megszólításukban, az akadálymentes feltételek biztosításának megvalósításában.
9. Az engedéllyel rendelkező, válaszadó felnőttképzési intézmények 90%-a egyetért azzal, hogy a felnőttképzési intézmények munkatársai számára szükséges volna olyan tartalmú továbbképzés biztosítása, mely segítő információval és támpontokkal látja el őket annak érdekében, hogy maximálisan segíteni tudják a képző intézményeket az egyenlő esélyű hozzáférés biztosításának megteremtésében.
10. Az információhiány megszüntetésének az egyik legjobb módja a téma-specifikus képzésen, vagy tanácsadáson való részvétel. A válaszadó 136 intézmény 24%-a vett már részt olyan továbbképzésen, mely célja a fogyatékossgal élő személyek különböző csoportjainak megismerése, az egyenlő esélyű hozzáférés biztosításához szükséges specifikus ismeretek megszerzése. A 103 nemmel válaszoló intézmény 68%-a szívesen venne részt ilyen típusú képzésen, míg 32%-a továbbra sem nyitna ebbe az irányba.
11. A válaszadó 136 intézmény 88%-a szerint a fogyatékossgal élő személyek sikeres részvétele a képzésekben jelentős hozzáadott értéket képvisel az engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények mindennapi működésére vonatkozóan.
12. Az engedéllyel rendelkező, válaszadó felnőttképzési intézmények 95%-a egyetért azzal, hogy a felnőttképzési szakértők számára szükséges volna olyan tartalmú továbbképzés biztosítása, mely segítő infor-

mációval és támpontokkal látja el őket annak érdekében, hogy maximálisan segíteni tudják a képző intézményeket az egyenlő esélyű hozzáférés biztosításának megteremtésében.

13. A válaszadó 136 intézmény 96%-a szerint az engedéllyel rendelkező felnőttképzési intézmények számára fontos, támogató eszköz lehet a felnőttképzési normatív támogatás a fogyatékosággal élő személyek képzésben való részvételének elősegítésében, azonban 78%-uk számára a felnőttképzési normatív támogatás igénybevételének jelenlegi feltételei nem egyértelműek.
14. A válaszadó 136 intézmény 76%-a szerint a fogyatékosággal élő személyeket rendszeresen éri hátrányos megkülönböztetés, diszkrimináció a felnőttképzés területén.
15. A válaszadó 136 intézmény 93%-a egyetért azzal, hogy az iskolarendszeren kívüli felnőttképzési intézményrendszer fontos szerepet tud vállalni a fogyatékosággal élő és megváltozott munkaképességű személyek sikeres társadalmi (re)integrációjának érdekében, míg 90%-a úgy gondolja, hogy kell is szerepet vállalnia. Azonban nem érzik úgy, hogy az ő feladatuk lenne a fogyatékosággal élő személyek egész életen át tartó tanulását, képzését biztosító rendszer létrejöttének megalapozása.
16. A válaszadó 136 intézmény közül 51 inkább egyetért azzal, hogy a 393/2013. (XI. 12.) Korm. rendelet 2. melléklete segíti az intézményüket abban, hogy a fogyatékosággal élő felnőttek egyenlő esélyű részvételét biztosítani tudják igény esetén. 26 intézmény többnyire, illetve 10 teljes mértékig elfogadja ezt az állítást. Azonban jelentős azoknak a száma, akik inkább nem (30 db), többnyire nem (16 db) vagy egyáltalán nem gondolják úgy, hogy a 2. sz. melléklet segíti őket. Azonban az egyértelműen kirajzolódik, hogy az intézmények számára pozitív a konkrétabb feltételek elérhetősége, bár mégis nehézséget jelent a biztosítás, illetve a felsoroltak csupán részleges ismerete.
17. A fogyatékosággal élő személyek országos érdekvédelmi szervezetei szerint nem megfelelő a 393/2013. (XI. 12.) Korm. rendeletben található 2. számú melléklet, módosítást, változtatást igényel, melyhez mindenképpen szükséges az érdekvédelmi szervezetekkel való kommunikáció, tapasztalatcsere.

A kutatás hiánypótló információk forrásaként szolgál a fogyatékosággal élő személyek képzésben történő részvételére vonatkozóan, mind a felnőttképzési, mind pedig az érintett, fogyatékosággal élő személyek oldaláról. Emellett hozzájárulhat a:

1. fogyatékosággal élő személyek egész életen át tartó tanulását, képzését biztosító rendszer létrejöttének megalapozásához;
2. a gyakorló szakemberek, intézmények tapasztalatainak, attitűdjeinek, meglévő ismereteinek, skilljeinek (készségeinek) és továbbképzési igényeinek feltérképezéséhez;
3. egy hatékonyabb, a munkaerőpiac elvárásaira reagáló képzési rendszer létrejöttéhez, mely intenzívebben, fókuszáltabban képes segíteni a fogyatékosággal élő és megváltozott munkaképességű személyek munkaerő-piaci elhelyezkedését, figyelembe veszi az eltérő tanulási szükségleteket;
4. szakirányú továbbképzések megalapozásához (képzők képzése);
5. hatékonyabb kommunikációhoz a felnőttképzési intézmények és a különböző érdekvédelmi és civil szervezetek között;
6. jogszabály-módosító javaslat megfogalmazásához, alátámasztásához;
7. a fogyatékosággal élő és megváltozott munkaképességű személyek tanulási-tanítási igényeinek, problémáinak, komplex megoldási lehetőségeinek megismeréséhez, mely hosszútávon eredményesebbé teheti a foglalkozási rehabilitáció oktatási-képzési célú tevékenységrendszerét.

Szakirodalom

1. Farkas Éva, Farkas Erika, Hangya Dóra, Kovács Anett, Kulcsár Nárcisz és Leszkó Hajnalka (2012): *Az akkreditált felnőttképzési intézmények működési jellemzői. Kutatási jelentés*. Szegedi Tudományegyetem, Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Felnőttképzési Intézet. Szeged. URL: <http://mek.oszk.hu/13400/13404/> Utolsó letöltés: 2016. december 10.